

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

NAMA 22.

HASTINGS.

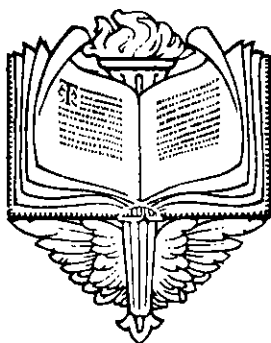
Mei 1, 1923.

Te Nupepa hei reo mo te Iwi Maori Nui Tonu

TE TOA TAKITINI

*Te Whakatauki a Tuhotoariki —Ehara taku toa i te Toa
Takitahi engari he Toa Takitini taku toa.*

Huihui tatou ka tu! Wehewehe tatou ka hinga!
(United we stand, divided we fall.)

WHAKATANGATA!

KIA KAHA!

*Nau ko te Rakau, naku ko te Rakau, ka whati te Hoa Riri
"Te Kuaretanga."*

He mea Panui e Rev. F. A. Bennett, he mea ta e Cliff Press.
Queen Street, Hastings, H.B.

TE TOA TAKITINI

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Te Utu mo te Pepa 6/6 i te tau.

Me penei nga reta "*Te Toa Takitini*," Box 300, Hastings.

NAMA 22.

HASTINGS.

Mei 1, 1923.

TE KANOHI KOREKOREKO O TE MAORI.

HE kaumatua rongu nui a Te Peehi (Elsdon Best) i waenga-nui i te iwi Maori me te pakeha. Kei runga atu tona mohio ki nga korero tawhito o te iwi Maori i te nuinga o tatou koroua Maori. Kua hoki mai ratou ko ona hoa i te Tai-rawhiti. I tae rawa ratou ki Waioamatatini ki te rapu haere i nga korero tawhito o era hapu o tatou. Kotahi marama o ratou ki reira e tuhituhi ana i nga korero mo te putake mai o Ngati Porou tae noa ki a ratou karakia, a ratou waiata, me o ratou whakapapa. Tenei te whai-korero a Te Peehi ka perहितia hei matakitaki ma tatou. Kanui nga korero mo era atu hapu o tatou kaore ano kia tuhituhia. Mehemea tera ano tetahi kaumatua mohio kei te hiahia ki te tuku iho ki ona uri i nga korero tawhito kei a ia e matau ana, tukuna atu he kupu ki a Elsdon Best, Wellington, a mana e whiriwhiri tena take. Ko te tumanako o *Te Toa Takitini* kia tino manaakitia te kaupapa korero a Te Peehi, a kia tahuhi tatou nga morehu o tenei wa, ki te hopu haere i nga pitopito korero mo o tatou tipuna. Ka tika te korero a Te Peehi e ki nei "I ahua korekoreko nga kanohi o te Maori i te kitenga i nga taonga whakamiharo a te pakeha, mahue ana nga taonga Maori, whiua ana ki tahaki." E nga iwi o Aotearoa me Te Waipounamu tae atu ki Wharekauri, e hoki tatou ki te kohikohi mai i nga taonga o a tatou matua i whakahaweatia nei e tatou i te korekoreko tanga o tatou kanohi. Mirimiria o tatou kanohi kia kite marama ai tatou he taonga tonu ia nga mea i whiua nei e tatou ki tahaki. Whaia ko te Matauranga.

TE WHAI KORERO A TE PEEHI KIA NGATI POROU.

TENEI te rawaho ka tu ki te whakamarama i te tikanga o te whenua. Haere mai nei matau i te puna i Poneke, ta matou mahi, e wairangi haere nei matau i te kahu ka toia mai e te ahi tipua ki Nepia, katahi ka tahuri ki te waha o Tangaroa, ka eke ki runga i te waka, ka rere mai i te poho o Hine-moana e takoto nei. Ka u mai te tira ki Turanganui tangata rite ka hoki nga mahara ki te wa i u mai ai a Kapene Kuki ki taua one. I tu tetahi pakanga i waenganui o te Maori me te pakeha i taua wa. Na, he aha ra te take i pakanga ai? Me ki atu ahau—na te ahua kuare o nga iwi e rua. Mehemea he reo kotahi, he whakaaro kotahi, o aua iwi e rua kaore i tu pakanga ma raua.

Ko te kotahi rau e rima tekau ma wha tau tenei mai i te unga mai o Kapene Kuki, a he mea pai kia tirohia te ahua o te noho o nga iwi e rua i roto i enei tau tata kua pahure ake nei. Kei te pehea? Ki taku mohio kei te ahua pai. Kua kore nga raruraru o era whakareanga, kua timata te noho tahi a nga iwi me te whakaaro tahi. I puta tenei ahua i roto i te piringa o nga iwi e rua, a kua mohio te Pakeha ki tetahi ahua o te ngakau o te Maori. ona whakaaro, ona mahara, ana hiahia hoki. Tetahi mahi nui i oti i roto i nga tau kua taha ake nei ko te panui i etahi kauwhau o nehe a te iwi Maori. Na reira kua mohio te Pakeha ki te tu o te Maori i roto i nga whakatupuranga maha noatu a tae noa mai ki tenei ra. Kua mohiotia heki nga mahi nunui a nga tupuna o te iwi Maori, tae noa ki nga mita reo a nga momo ariki onamata. E marama ana inaia nei ko aua tupuna te iwi tino mohio ki te whakaterere waka i te Moana nui a Kiwa i nga wa o mua, i te wa e noho kuare noa iho ana te Pakeha i ona motu. E mohiotia ana nga ripo-nga, nga takanga waewae a nga koeke i Thora-mai-atea, ara i te marae o Hine-moana, mai i te wa o Hui-te-rangiora, o Kupe hoki. I kitea tenei mea te waka Maori i nga ara moana katoa o te Tai o Marama, tae noa ki Ahu, ki Hawaiki, ki Hamoa, ki Whiti, me era atu moutere maha noa atu. E marama ana inaia nei te ahua o nga atua Maori o mua, a miharotia ana a Io-matua-e-kore e nga Pakeha mohio o te ao. Ka mihi tonu aua tu pakeha ki nga tuaiho mo to ratau kaha ki te kimi i nga matauranga nunui o te ao. Tenei ano tetahi whakatauki a te pakeha—"Ko te mana he mea puta i roto i te matauranga." He tika tena ki, engari ia tenei ano etahi painga ka puta i roto i te matauranga, ara ko te ata noho me te aroha.

Ko te mahi a te kuare he titiro kotaha ki nga tangata o tetahi iwi ke; tena ko te mohio, ka ata tirohia e ia te ahua o nga whakaaro, o te hinengaro o te tangata. Ki te kitea e ia he tangata totika, kaore he tikanga mo te ahua o te kiri, te aha ranei; kua mohiotia hoki he mata mahora. Kua timata i roto i

enei tau he whakahaere ke a te Pakeha. Ki te tukuna tetahi tangata hei hapai i nga ture, hei whakahaere i nga mahi, hei tohutohu, he pehi i nga kino, ki tetahi motu e nohoia ana e tetahi iwi Maori, tangata whenua, me matua tahuri ia ki te ako, ki te tirotiro i nga ritenga o taua iwi, o nga iwi ranei pena te noho. Katahi ka ahua pai te whakahaere a taua tangata, ka kore he tino raruraru, i te mea kua mohio ia ki nga ritenga o taua iwi no mua iho, a kua taunga ia ki nga huarahi e takahia an e tau. Kore e roa kua iwi kotahi, te ahua ra.

I te tau 1921-22 ka tahuri ahau ki te tuhituhi i etahi korero whakamarama i nga ritenga Maori o mua, a he tau kotahi e mahi ana ka oati. Ona wharangi e tae ana ki te 1400. Anei tetahi mihi i tuhia e au ki te wharangi tuatahi o taua pukapuka, koia tenei e whai ake nei:—"Ki nga uri a Tane raua ko Hine-ahu-one i noho nei ki Te Hono-i-wairua i te paparoa ki Hawaiki.

"Ki nga kaumoana o nehe ra nana i toro nga ara moana o Mahora nui atea; ki nga tupuna o te iwi Maori i whakapaua nei to ratau kaha ki te kimi matauranga, ki te tito i nga korero paki waitara e rawe ana ki te taringa; ki te rapu tikanga e marama ai te tupuranga mai o te tangata, a ki te pupuri hoki i nga reo, i nga karakia, e pa ana ki nga atua.

"Ki nga tangata Maori o Aotearoa i noho tahi nei matau i nga wahi pouri o te motu, i waiho nei ratau hei hoa korero moku i roto i nga tau maha noa atu, nga tau takaahuareka o te oinga.

"Ki nga iwi reo ke o nga whakatupuranga e heke iho nei, e ka hoki o ratau mahara ki nga mahi nunui a nga tuaiho i nga ra o te mana Maori

"Tenei te maioha atu nei."

Na, e rua nga mea kia tirohia. Tuatahi ko te ahua ngoikore o te Maori ki te ako, ki te pupuri i nga kauwhau a nga koeke, e marama ai ratau ki nga mahi nunui a nga tupuna i a ratau e ora ano i te aoturoa. Tuarua—Ahakoa penei te ahua o te nuinga o te iwi Maori i roto i enei tau, ka tuturu taku ki tera te wa e haramai nei e rereke ai te ahua o nga whakaaro a nga iwi. Kaore e kore. I ahua korekoreko nga kanohi o te Maori i te tikanga i nga taonga whakamiharo a te pakeha, mahue ana nga taonga Maori, whiua ana ki tahaki.

Tera e hoki mai te Maori, a tona wa, ki te kimi i aua mea i whiua atu e ia ki wiwi, ki wawa. Ko te pakeha anake i tahuri ki te pupuri i nga kura huna, i nga reo a nga kaumatua, ara ko te pupuri tenei he ta ki te perehi. Mehemea kaore e herea te waka, tona mutunga he waka tere, he mate, ka paea ki te one, ka pakaru. Ki te herea taua waka ka waiho hei taonga mo te iwi.

Ko tetahi ahua o te mahi i oti i nga Maori he ahua timokamoka, a kaore i herea te waka, he mea tuhituhi ki te pukapuka, a ka waiho te pukapuka hei kai ma Mahuika. Kotahi tonu te huarahi e oti pai ai te mahi, e tino pumau ai nga reo o rau

rangi. Ko taua huarahi he ta ki te perehi. Heoti ano te mate ko te nui o nga moni e pau i te utunga i te kai ta, koinei te taniwha e noho mai ra i tena huarahi. E mohiotia ana e tatau tenei karanga na—"Ma te huruhuru te manu ka rere." Ko nga korero o mua kua oti i a au te tuhituhi e tae ana ki te rima mano wharangi ki taku mohio. Ko nga korero tino pai o roto i te putea no te Tai rawhiti. No taua takiwa nga tino korero marama o te motu nei, nga kauwhau i puritia, i tiakina e nga koeke i roto i te whare wananga i Maungawharau, i Te Ra-wheoro, me etahi atu. E mohiotia ana ki nga korero a Kapene Kuki me ana hoa he iwi tino mohio tenei ki nga mahi a ringa, a no muri mai ka kitea koinei hoki te iwi mohio ki te wananga o te Whare Takiura.

Koinei te mahi e toe nei ma tatau, ko te whakapumau i aua reo a Nehe ma, e mohiotia ai e nga uri te tu o te iwi rangatira o nga moutere i te wa kaore ano te pakeha kia tae mai. He mahi totika tenei. Me whakaaro hoki ki o koutou tipuna ki a Ira-tahu, ki a Hinaanga, tae noa mai ki a Mohi Ruatapu, ko enei tangata he taura, he whatu, he ahorangi no roto i te whare wananga, a he uri hoki na Tamatea-ariki-nui, na Ruawharo, na Tupai-whakarongo-wananga. Na reira au ka ki—Kohikohia nga maramara o Takitumu, aukahatia, whakamaui te tauihu, te taurapa, pania ki te kokowai, toia ki te wai, whakainu rawa, kia mohio ai a tama ma, a hine ma—a koinei a Takitumu e rere nei; he tika te ki a nga kaumatua he tino waka a Takitumu, koinei te heke i tino kaha ki te pupuri i nga kete e toru o te wananga, ara i te kete aronui, te kete tuatea, me te kete tuauri. I timata mai tenei mea te wananga i Rangiatea, i Wharekura, haria ana mai ki Hawaiki, ko te Kohurua tena; haria mai ki Aotearoa nei, na ko Rangi-te-auria tena, ko Te Ra-wheoro, ko Te Poho o Hinepae, me etahi atu. Kaore e rangona ena ingoa i tenei wa, te wa pakeha nei. Kua kore e rangona nga ingoa o nga kete o te wananga i haria mai e Tane i te Toi o nga rangi. Akuanei ka ngaro i te ngaro a te Moa. Ki te kore e whakapumautia nga korero me nga mahinga a nga tupuna, me pehea e mohio ai nga uri a nga iwi e rua he iwi totika aua tupuna, he iwi kaha, mohio hoki i roto i nga whakatupuranga e kore e taea te tatau. Ma tatau tahi tena mahi.

Koinei te take o ta matau haramai, ara he kohi i nga maramara o Takitumu o Horouta. E inoi ana matau ki nga morehu o tenei iwi kia tahuri ki te awhina i tenei mahi, kia whakamaramatia mai nga mahi a ringa a nga kauwheke, me etahi atu mea e hiahiatia ana. Kaua e penei—A, he mahi pakeha tenei, kaore ona huanga ki a matau. E whakahaerea ana tenei mahi hei painga mo nga iwi e rua o te motu, mo nga tangata o nga whakatupuranga e takoto ake nei. He mihi tonu taku ki te Kawanatanga me etahi o nga mema, mo to ratou kaha ki te awhina i tenei take.

Otira e to ana te ra ki tua o nga pae maunga, akuanei ka nhia a Papa-tuanuku ki te kahu o Whiro. He mea pai kia mahara tataui ki tetahi pepeha a nga koeke:—"Ka riro he au heke e kore e hoki ki tona matapuna ano."

Ka huri i konei, e heke ana.

NA TE PEEHI (ELSDON BEST.).

TE WIREMU KARUWHA.

HE HURIHANGA RAU TAU, 1823 ki 1923.

(*Wahi tuarua.*)

KUA whakaaturia i *Te Toa Takitini* o Maehe te hokinga o te Wiremu ki Ingarangi i muri iho i nga pakanga o te moana. Kua oho te taha wairua i roto i a ia i tenei wa, a kua tuturu tona whakaaro ki te tapae i tona tinana mo nga mahi a te Ariki.

I te tau 1818 ka marenatia ia ki tona hoa wahine. E rima tekau o raua tau e mahi tahi ana i roto i te iwi Maori, a katahi ano raua ka wehea e te mate. Ko tona hoa tuturu i tenei wa i roto i nga tikanga o te Whakapono, ko tona taokete, ara ko Maihi (E. G. Marsh). He minita taua tangata, he mema hoki no te komiti o te Hahi (C.M.S.).

Kei te akona a Te Wiremu i tenei wa ki nga hohonutanga o nga mahi a te Hahi. Kia marama ai nga korero o muri nei me hoki ta tatou korero ki te Timatanga mai o te whakapono ki Nu Tireni.

Ko te tangata tuatahi nana i kauwhau te Rongo-pai ki o tatou matua ko Te Matenga (Marsden). He minita taua tangata no te Hahi o Ingarangi. I haere mai i Ingarangi ki Poihakena (Sydney) hei minita mo nga herehere i noho ki reira i tera wa. He maha nga Maori e tae ana ki reira i runga i nga kaupuke patu weera. Ka kite ia i te Maori i reira ka manaakitia e ia. I runga i tona whakamiharo ki te ahua o te Maori, ka tupu te whakaaro i roto i a ia kia maungia mai e ia te taonga nui o te ao, ara te whakapono, ki te iwi Maori.

No te ra o te Kirihimete i te tau 1814 ka kauwhau a te Matenga i te kauwhau tuatahi o te Rongopai i rongo ai o tatou tipuna i te ingoa o te Ariki o Ihu Karaiti. Kua tae noa mai a te Matenga, engari na nga rongo kohuru, me nga rongo kai-tangata o te iwi Maori, ka araitia ia e te Kawanatanga i Poihakena.

Ko tona whakaaro tera e tere te huri o te iwi Maori ki te maramatanga o te whakapono mehemea ka akona ratou i te tuatahi ki nga mahi ahu-whenua, me nga mahi-a-ringa. I te tau 1807 ka hoki a te Matenga ki Ingarangi, ka whakatakoto i ona whakaaro mo tenei take ki te aroaro o te Komiti o te Hahi (C.M.S.). Whakaaetia ana tana take, a whakaritea ana kia tokorua nga tangata hei mau mana ki Nu Tireni, ko

Wiremu Hooro tetahi, he kamura, ko Hoani Kingi (John King) tetahi, he tangata mahi hu (shoemaker). I runga i te whakahau a te komiti, ka akona ano raua ki etahi atu mahi. Ko Hooro i akona ki te mahi poti (ship-building), ko Kingi ki te mahi taura. No te marama o Akuhata 1809 ka paahi enei tangata i nga mea i whakaritea ai hei ako ma raua. Ko te oranga i whakaritea ai mo tetahi mo tetahi o raua, e rua tekau pauna i te tau (£20) hei apiti ki te oranga e taea e raua i runga i a raua mahi. No to ratou taenga mai ki Ahitereria ka rangona nga mahi kohuru a te Maori, ka araitia hoki ratou e te Kawana-tanga kia kaua e haere ki Nu Tireni i taua wa. E whitu tau ratou e noho ana i te aroaro o Te Matenga katahi ano ka whakaaetia kia rere to ratou kaupuke ki Nu Tireni.

I a ratou e whanga ana ki te wa tika hei rerenga ki Nu Tireni, ka tae mai hoki tetahi hei hoa mo ratou. Ko taua tangata ko Thomas Kendall, he kura-mahita, na te Komiti o te Hahi i Ingarangi i tuku mai.

Kaore he kapene kaupuke i whakaae ki te mau mai i te ope nei, he matakū ki nga rongo kohuru o te Maori. He mea mokete e Te Matenga ona paanga me ona rawa i Poihakena, a hokona ana e ia he kaupuke pakupaku nei, a tapaina ana te ingoa ko te "Active." Ko tona rahi 110 nga tana. Ko te kaupuke tuatahi tenei o te ao i ata wehea mo nga mahi kauwhau i te rongopai o to tatou Ariki. Te rerenga mai o taua kaupuke ka maua mai he hoiho, he kau, he hipi, he poaka, he nanenane, he pikaokao. Ko nga tangata i runga i taua kaupuke, he Maori etahi (ko Ruatara tetahi), he herehere pakeha no Poihakena, ko Hooro me Kingi me Kendall, a ratou wahine me nga tamariki, me to ratou kaumatua me Hamuera Te Matenga. No te Kirihimete 1914 i u ai.

Ko te timatanga tenei o te Whakapono ki o tatou moutere. Ka hoki a Te Matenga ka mahue iho ana tangata. Kaore i roa kua tupu he raruraru i waenganui i nga Maori me te ope nei. Kaore i hiahia nga Maori ki nga korero mo te Whakapono, engari ano nga mahi-a-ringa. He mahi tuturu na ratou te whanako i nga toki me nga tuuru a te kamura. Mamau rawa ai nga pakeha me nga Maori i etahi wa, a heke rawa he toto i nga tane me nga wahine. Apiti ki enei raruraru ko te ngakau puhaehae kua tupu i waenganui i nga pakeha tonu. He tangata matau a Kendall, ko ona hoa kaore i tino kurangia. I runga i a ratou whakahaere rite tonu te mana o tetahi o tetahi. Ka mea a Kendall me nuku ake tona mana. Ka tupu te raruraru nei, a ka mahue te mihana i a Kendall ka haere raua ko Hongi ki Ingarangi.

Kaati i konei nga whakamarama mo nga raruraru o te ope tuatahi i noho ai ki Nu Tireni ki te whakahaere i nga tikanga o te Whakapono. Kua marama tatou ki te ahua o nga kai-kauwhau, ehara i nga tino tangata matau, engari he tangata mahi.

Kua tae katoa enei rongo ki Ingarangi, ara te whakamataku o tenei iwi o te Maori i ana mahi kai-tangata, tae noa ki nga raruraru o te mihana tuatahi me te kore manaaki o te iwi Maori i nga kaupapa o te Whakapono. Ka rongo a Te Wiremu i enei korero, ka tupu te whakaaro i roto i a ia kia haere mai ia ki te iwi Maori kauwhau ai.

Te taenga atu o tana tono ki te Komiti kia whakaaetia ia hei kai-kauwhau ki te iwi Maori, whakaaetia ana. Kua kitea e te Komiti te mate o nga whakahaere a nga tangata mahi-a-ringa, a kua whai inaianei ki nga tangata i tino kurangia. Ko Te Wiremu, he apiha manua, he tangata mohio, a kua ako hoki ki nga mahi rongoa turoro, me te ahua mohio ano hoki ki te mahi poti. Ko te mahi takuta me te mahi poti no te tuturutanga o tona whakaaro ki te tapae i tona tinana mo nga mahi a te Hahi. I te timatanga o tana mahi kaore ia i whakae kia utua ia e te Hahi, no te mea kei te puta he penihana mona i tana turanga apiha i runga i nga manua. No te mutunga o tona penihana katahi ano ka tango ia i te moni a te Komiti i Ingarangi (C.M.S.). Kei te tipu nga raruraru i waenganui i te opetautahi i Nu Tireni, kei te whakatipungia mai e te Atua tana tangata i whiriwhiri ai hei arataki haere i te Hahi i waenganui i te iwi Maori.

(Taria te roanga.)

KARIPORI.

I NGA wahi katoa o te ao i noho ai etahi tangata o Nu Tireni o Ahitereria kei te whakatapua e ratou te 25 o nga ra o Aperira. Kua paahitia e nga Kawanatanga o Nu Tireni o Ahitereria kia tino whakatapua tenei ra. Koinei te ra kua tapaina nei te ingoa ko ANZAC. Ko te A mo Ahitereria, ko te N.Z. mo Nu Tireni, ko te A.C. mo te Ropu Hoia (Army Corps), ara ko te Ropu Hoia o Ahitereria me Nu Tireni. Hei whakamahara tera ingoa ki te ra i whakaeke tahi ai nga hoia o enei whenua e rua i te Taake i Karipori. No te 25 o nga ra o Aperira i te tau 1915 i pikingia ai nga maunga o Karipori e nga hoia o enei whenua e rua. I roto i nga hoia o Nu Tireni a tatou tamariki o te iwi Maori. Koinei te ra i paku ai te rongo toa o nga tamariki o Nu Tireni, pakeha, Maori. Kei te mohio tatou ki nga korero mo te toa o nga tamariki Maori, me te wehi o nga Taake ki te haka a Henare Wepiha me ana tamariki. "Ka mate, ka mate, ka ora, ka ora." Ka ngaro atu ra a tatou tamariki ki te whakamana i te karanga o to tatou kingi kia awhinatia ia, ko te iwi kainga kei te mihi kei te tangi ki nga tamariki e ngaro atu ra. Ina tetahi o nga tangi:—

Mo te Puru me kai i te WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE—1/9, 2/9 patara.

Te ope tuatahi
No Aotearoa,
No Te Waipounamu,
No nga tai e wha.
Ko koutou ena
E nga rau e rima,
Ko te Hokowhitu toa
A Tu-matauenga:
I hinga ki Ihipa,
Ki Karipori ra ia;
E ngau nei te aroha,
Me te Mamae.

E te ope tuarua
No Mahaki rawa;
Na Hauiti koe,
Na Porourangi:
I haere ai Henare
Me to Wiwi,
I putu ki te pakanga,
Ki Paranihi ra ia.
Ko wai he morehu
Hei kawē korero
Ki te iwi nui e,
E taukuri nei.

E te ope tuaiwa
No Te Arawa,
No Te Tairawhiti,
No Kahungunu.
E haere ana 'hau
Ki runga o Wiwi (France)
Ki reira 'hau nei,
E tangi ai.
Me mihi kau atu
I te nuku o te whenua.
Hei konei ra e,
E te tau pumau.

Na te pakanga ki Karipori i rangona nuitia ai te toa o nga tamariki o Nu Tirenī. I te wiki tuatahi o te pakanga ki Karipori kaore he okioki i te ao i te po, kaore hoki he taima watea mo te ata noho ki te kai. Engari ahakoa enei ahuatanga kaore e rangona te kupu amuamu a nga hoia. E waru marama te roa o te pakanga ki Karipori. Ahakoa kaore te Taake i mate i te pakanga ki Karipori, na te whakararururutanga i nga Taake ki reira i tere ai te hinga o te Whenua Tapu, i pororaru ai hoki a Tiamana i te kore Taake hei awahina mai i a ia. E tika ana kia nui te mihi mo te toa o nga hoia o Nu Tirenī. He iwi toa a Peretiamu (Belgium) engari kei runga noatu te kaute o nga tupapaku o Nu Tirenī i hinga ki nga pakanga. Ko te

tokomaha o tera iwi e kiia nei he Peretiamu e whitu miriona. Hui katoa ona tupapaku i mate i te pakanga 13,000. Hui katoa nga tangata o Nu Tireni neke iti atu i te kotahi miriona. O tatou hoia i hinga i te pakanga 16,613. Mehemea i rite te mate o te Peretiamu ki to tatou me tae ke ona tupapaku ki te kotahi rau mano.

Kaati ra waiho te toa o tenei whakatupuranga hei pepeha ma nga uri i muri nei. Engari i tenei wa i a tatou nei, kei wareware tatou ki te whakanui i te 25 o Aperira i ia tau i ia tau. Ko te pakeha kaore i te wareware. Ko tatou ko te Maori kaore rawa i te rangona a tatou whakanui mo tenei ra. Kua wareware ranei tatou ki a tatou tamariki e takoto mai ra i tena marae i tena marae? He karakia te mahi nui a te pakeha i tenei ra, he whakamahara hoki i te aroaro o te Atua i a ratou tamariki kua wehe atu nei i a ratou.

Kei te mihi atu *Te Toa Takitini* ki te kiri-mate i tena wahi, i tena wahi. Kaore he mate rangatira i ko atu i te mate toa ki te pakanga. Kua wehe atu ratou i a koutou. Engari kia mahara ki te ra kua whakaaturia mai nei e to tatou Ariki, e ara mai ai ratou e moe nei i roto i te Ariki, e rite ai nga kupu o ta tatou himene:

“Nei te hari tino hari nui
A te wa e tutataki ai.
Hui atu tatou ropu katoa
Runga te rangi nei.”

HURAHANGA KOHATU.

No te rua o nga ra o Mei hurahia ai te kohatu o Warana Reweti i te Ruahapia, Heretaunga. Ko Rev. F. A. Bennett, te minita. Na Peeti Rewiri i hura. He nui te hakari a Panapa Tuari me ona tamariki. Kanui te whakamihi ki te pouaru ara kia Pane mo te hohoro o tenei mahara mo te Kohatu mo tona hoa kua tangohia atu nei. Ko Rangi Riri Potaka me Peneti, me Peeti, nga whanaunga o te taha ki Te Arawa i tae mai. Ko nga kupu mihi. tangi ki te tupapaku, na Hinekatorangi, na Panapa me Paraire Tomoana a na Peneti i whakarite te taha kia Te Arawa. He nui hoki te mihi ki te R.G.S. peene me te kai whakatangitangi te “Last Post.” Tamariki ma, kia ora mo to koutou aroha ki to koutou hoa, matua hoki.

TA TATOU PEPA.

Ko nga korero e hiahiatia ana kia uru ki te pepa me tae mai ki Te Etita, Box 300, Hastings, i mua atu i te 24 o nga ra o ia marama.

Kia aroha. Mehemea kei te nama koe ki te pepa, tukuna mai to awhina i to taonga.

Kei te 1 o ia marama ka perehitia te pepa.

Kaore e hapa te ora o te rewharewha me te maremare i te
WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE—1/9, 2/9 patara.

GENERAL DIOCESAN FUND.**PIHOPATANGA O WAIAPU.**

K EI te mihi te Tari o te Pihopatanga ki enei pariha e mau ake nei o ratou ingoa me te rahi o ta ratou moni i tuku mai ai hei manaaki i nga whakahaere o to tatou Pihopatanga. Ko tenei puna moni e kiiia nei ko te General Diocesan Fund he whangai i nga tikanga nunui a te Hahi i roto i to tatou Pihopatanga. Kei waho i tenei rarangi nga moni e kohia ana hei oranga mo nga minita, me nga moni whangai i nga Tahua. Ko te kai-whakahaere o tenei takotoranga moni ko tetahi o nga tamariki a to tatou Pihopa i mate ake nei ara a Pihopa Wiremu. Hei taina taua tangata kia Atirikona Hapata, engari he mangai reimana. He tino tangata ngakau nui ki nga whakahaere a te Hahi, he tangata marama hoki. Engari kaore e mohio ana ki te reo Maori. Ko te tamaiti tenei a Pihopa Wiremu i akona mai ki Ingarangi a noho tonu atu i reira. No te mutunga o te pakanga katahi ano ka hoki mai ki Nu Tireni. He waimarie to te Hahi i tenei tangata hei awhina i nga mahi nunui.

GENERAL DIOCESAN FUND.

Receipts from Maori Sources for year ending 31st March, 1923.

	£	s.	d.
Hikurangi Pastorate	10	0	0
Kawakawa Pastorate	3	13	11
Moteo Pastorate	1	14	2
Ruatoki Mission District	4	7	
Rotorua Mission District	15	6	9
Taupo Mission District	1	0	0
Te Puke Mission District	4	16	1
Tokomaru Pastorate	2	5	3
Turanga Pastorate	1	5	0
Waiapu Pastorate	18	6	4
Waipawa Pastorate	11	10	11
Whakatane Mission District	6	8	0
Ruatoki Mission House	14	10	9
Whakarewarewa Mission House	26	7	0
	£117	8	9

The above amount is made up as follows:—

	£	s.	d.
General Diocesan und	33	4	5
Waiapu Maori Mission	57	17	5
Ruatoki Mission House	23	16	11
Whakarewarewa Mission House	2	10	0
	£117	8	9

A. E. TURNER WILLIAMS,
Organising Secretary.

HE WHAAKI KOHURU

NO te ata o te Taite te 19 o nga ra o Aperira ka taronatia tetahi tamaiti Maori i te whare-herehere i Poneke. Ko te ingoa o taua tangata ko Hoani Tuhi. Ko tana hara he kohurutanga nana i tetahi pakeha ko Naiti (Knight) te ingoa i Johnsonville. I te whakawakanga kaore rawa taua Maori i whakaae nana taua pakeha i patu. I ki ia he tangata ke nana i kohuru engari kaore ia e kaha ki te whakaatu i te ingoa o taua tangata. No te ra tonu o tana taronatanga katahi ano ia ka whakaatu nana tonu taua kohuru. Tenei tana reta i tuhituhi ai i mua tata o tana taronatanga:—

“He tika tonu te whakapae naku i kohuru a Naiti. I te mea kua tata te wa hei matenga moku kua mohio ahau ki te whakamataku o tenei hara o te kohuru. Kaore ahau e mohio ana ki te take i kohurutia ai taua tangata e ahau. Heoi ano na te wairua poke i uru mai ki roto i ahau. Kaore he tangata ke i uru ki tenei raruraru, ko ahau anake. He korero teka aku whakapae mo tetahi tangata ke. Aku korero mo te kino o nga pirihimana ki ahau, he korero teka naku. E tika ana kia whiua ahau e te ture i te mea kua hara ahau ki te Atua. Ko taku tumanako kia murua e te Atua taku hara i runga i te matenga o to tatou Ariki o Ihu Karaiti.

“Mai ano o toku pakunga kaore ahau i mohio ki te tikanga o tenei mea o te karakia. Mehemea i mohio ahau ki te karakia, ara i wehi ki te Atua, kaore pea ahau e rokohanga e tenei ahuatanga raruraru. Ma te mohio ki te Atua ma te u ki te whakapono, ka whai kaha ai te tangata ki te whawhai ki te hara. Ahakoa he ra whakamutunga enei noku ki te ao, e whakaatu ana ahau i toku whakamihi ki te Atua mo tona aroha nui i arahina mai ai ahau e ia roto i toku pouritanga ki tona maramatanga nui. Kanui taku pouri mo toku hara taumaha. Otira kua hei nui rawa ta koutou tawai moku, i te mea he Maori ahau, a kaore hoki ahau i akona tikatia.

“Heoi aku kupu. Ma te Atua ahau e tohu, mana hoki e muru oku hara i roto i nga toto o to tatou Ariki o Ihu Karaiti. Mana hoki e homai he ngakau manawanui ki ahau, a mana ano e tohu toku wairua. Hei konei koutou.

“NA HOANI TUHI.”

TE NAMA A INGARANGI MO TE WHAWHAI.

ITE wa o te pakanga nui ka mutu ake nei i tahuri a Ingarangi ki te nama moni mana i a Amerika. Ahakoa hei painga mo te ao katoa i uru ai a Ingarangi ki taua pakanga, i whakaae tonu ia ki te utu itareti mo taua moni me te whakahoki haerei te kaupapa o te moni a nga tau e takoto mai nei. Ko etahi i whakaaro tera pea a Ingarangi e tono kia murua taua nama, i te mea no muri rawa nei a Amerika, i uru ai ki te pakanga. Kua puta te kupu a Ingarangi ka utua katoatia e ia taua moni.

Kua whakaae hoki a Amerika kia utua tana nama. Kua tae te wahi tuatahi ara te kotahi rau e rima tekau miriona pauna. Ko te moni hei utu ma te Ingarihi a muri nei e toru tekau miriona pauna i te tau, a kia ono tekau nga tau e utu ana katahi ano ka ea tenei nama. Kua eke ki te Whakapaparanga i muri i tenei, te whakaea haere i te nama o te wa i a tatou nei.

NGA MOANA O TE ARAWA.

I NGA ra whakamutunga o Maehe ka hui nga hapu o Te Arawa ki Te Whakarewarewa ki te whakamana i te karanga a te Kawanatanga kia whiriwhiria nga tangata hei mema mo te Poari whakahaere i nga tikanga mo nga moni o nga moana. He nui te tangata i tae ki taua hui. Ko Chief Judge Jones te upoko whakahaere i taua hui. I reira ano hoki te Honore A. T. Ngata. He nui nga korero tautohetohe, engari no te mutunga ka takoto te motini ki te tiamana kia whakaritea kia tekau-ma-rima nga mema mo te Poari whakahaere i nga moni o nga moana. Whakaaetia ana. Whakaritea ana kia tokorima nga mema mo Te Ure o Uenukukopako tokorima mo Ngati Pikiao tokorima mo Tuhourangi, Rangitihi me Tarawhai.

Ko nga tangata enei i whakaaetia hei mema mo taua Poari: Mo Uenukukopako ko Taiporutu Mitere. Raniera Kingi, Wiremu Ereata, Taimona Matuha, Piri Munro.

Mo Ngati Pikiao ko Te Wirihana Tamati, Peeti Hareti, Morehu Kirikau, Hemi Te Uara, Hugh Macpherson.

Mo Tuhourangi, Rangitihi, Tarawhai ko Mika Aporo, Aperahama Wiari. Raureti Mokonnarangi, Keepa Ehau, W. A. Te Waaka.

Kei te mahi te Kaiwhakawa Tumuaki i nga rekureihana me nga kaupapa whakahaere ma te Poari. Kia oti era mahi ana, katahi ka kahititia nga mema mo te Poari. Hei tera wa mohiotia ai kua mana o ratou tuunga hei mema mo te Poari.

TE ETITA.

He nui te pouri o te Etita mo te roa o tana whakahoki atu i nga reta tuku mai ki a ia, me nga tono mo te pepa, me nga moni tuku mai ki a ia. I roa ai te whakahoki atu i nga reta i te pangia te Etita e te mate, a i te hohipera e takoto ana mo nga marama e rua. I te taumaha o te mate ka tapahia e te takuta. He nui te mihi ki te Matua i te wahi ngaro mo tana manaakitanga, i hoki mai ai ki te ora i tenei wa. Kia ora katoa te hunga e manaaki mai nei i ta tatou pepa.

TE WHARE KARAKIA O TE PAKIPAKI.

Kua oti te Whare-karakia kohatu o Te Pakipaki. Koinei pea te tino whare-karakia ataahua o nga takiwa Maori o Nu Tireni katoa nei, haunga ano ia nga whare nunui penei me Rangiatea i Otaki, me to Manutuke, me to Rotorua. Ko te whakamiharo o tenei whare katahi ano ka hanga he whare Maori ki te kohatu. Kaore he wahi o tenei whare e pirau i te mea he kohatu katoa

a raro, nga tara, me te uhi o runga he kohatu ara he pereti.. Heoi ano te wahi rakau ko nga heke. Kaore he wahi hei kai ma te huhu ma te pirau. Ka tu pai tonu tenei tu whare mo etahi rau tau, tae atu pea ki te mano tau.

HE AATA WHAKAIRO.

Kua tae mai te aata whakairo a Te Arawa hei aroha ma ratou ki te Whare-karakia o Te Pakipaki. Na Te Wheoro Poni taua aata i whakairo, a he aroha hoki taua taonga na Peti. Kanui te whakamiharotia o tenei taonga e nga tangata o te Pakipaki. Kia ora a Te Wheoro raua ko Peti mo tenei aroha nui kia Tangiora raua ko Mohi me nga tangata katoa o te Pakipaki.

HE WAARA WHAKAMAHARA.

Kei te hanga i tenei wa te waara kohatu me nga keeti maitai ki te taha ki te rori o te Whare-karakia i Te Pakipaki. Ko tenei taiapa kohatu hei whakamahara ki nga tamariki i mate atu ki te pakanga.

HE RA NUI KI TE PAKIPAKI.

Kua tuturu mai i te Pihopa te ra hei whakapuaetanga i te whare-karakia i Te Pakipaki, ara kei te Hatarei te 16 o nga ra o Hune. I hikitia ai mo tera wa kia rokohanga ai te Pihopa o Inia ara a Pihopa Ataria (Azariah). Kua waiho ma te Pihopa o Waiapu raua ko taua Pihopa Maori o Inia taua whare e whakapua e whakatapu. Ko te karakia kei te 10.30 o nga haora i te ata. Ko te wahi tuatahi ko te hura i nga pou o te keeti whakamahara ki nga hoia i muri tata iho ko te whakatapu i te whare, a i muri i te tina ko nga mihi ki te Pihopa o Inia me ana take ki te iwi Maori. Tera e takoto te pereti i taua wa hei whakaaro ma nga hapu ki nga taonga mo roto i te whare, ki te waara kohatu, me nga raruraru o te hui.

TE KAWANA.

He whakaatu tenei kei te haere mai te Kawana ki te whakatoto i te kohatu o te kokonga o Te Aute Kareti i nga ra o Hurae. Kua whakaritea koinai he ra hei kitenga mona i a Ngati Kahungunu. Kua tukuna atu ki a Hori Tupaea me ona hapu nga whakahaere mo te taha ki nga Maori i taua ra. Kei te karangatia e ia he hui ki Te Hauke hei whakariterite mo nga whakahaere mo taua ra.

WHARE MIHANA KI PORANGAHAU.

I runga i te aroha o Heemi Rapaea ka tukuna e ia tona whare i Porangahau hei whare-mihana i runga i te kore utu. Kua whakaaetia e te Pihopa te manaaki a Hemi, a kua tae ki reira a Miss Bulstrode te tumuaki i mua ake nei o Hukarere. Hei tino taonga tenei whare-mihana mo nga tangata o Porangahau. Kia ora koutou nga tangata o Porangahau, kia nui hoki ta koutou manaaki i to koutou koka i a Miss Bulstrode.

KOHATU O TE HEUHEU.

Na te Kawana i hura te kohatu o Te Heuheu i Waihi, To-kaanu, i te Mane te 30 o nga ra o Aperira. Na Hoani Te Heuheu i whakaputa te mihi a Ngati Tuwharetoa ki te Kawana. I muri iho ko te kapa haka, e rima tekau nga tangata. Katahi te

Kawana ka tu atu ka mihi ki nga tipuna o Ngati Tuwharetoa tae noa mai kia Te Heuheu Tukino. Kua mohiotia to ratou whakaaro nui i to ratou piri pono ki te Kawanatanga, i te urunga o nga tamariki ki te tautoko i te mana o te Kingi i te wa o te pakanga, i te tapaetanga a Te Heuheu i te 40,000 eka whenua hei oranga mo nga hoia, me te rahuitanga i te paaka o Tongariro hei painga mo nga iwi o Nu Tireni mo ake tonu atu. Ko nga kupu whakamutunga a Te Heuheu i penei: "Kia pai te manaaki i te Kawanatanga." Tera atu te roanga o nga mihi a te Kawana, katahi ka hurahia nga tohu mo Te Heuheu me te ki ano a te Kawana: "Kia mau te aroha, kia ora. Hei whakakororia i te ingoa o te Atua, hei whakamahara hoki mo Te Heuheu ka hurahia e ahau tenei tohu whakamahara." Ko nga kupu kei runga i taua kohatu e mau ana e penei ana. "Ko Tongariro te maunga, ko Taupo te moana, ko Tuwharetoa te iwi, ko Te Heuheu te tangata."

MARAMATAKA MO NGA RATAPU.

MEI 6.—RATAPU 5 I MURI I TE ARANGA (Te kakano W.).

Tiu 6. Ruka 23-26 ki 50.

Tiu 9. 1 Teha 3.

MEI 10.—RA O TE KAKENGA.

MEI 13.—RATAPU 1 MURI I TE KAKENGA (W.).

Tiu 30. Hoani 3-32.

Tiu 34. 1 Tim. 1-18 me 2.

(Panuitia nga karakia mo te Ratapu o te Petekoha me te haora mo te Hapa a te Ariki.)

MEI 20.—RA PETEKOHA (Te kakano R.).

Waiata: Ata 48 me 68. Ahiahi 104 me 145.

Tiu 16: 1 ki 18. Roma 8: 1 ki 18.

Ihaia 11. Kar. 5: 1 ki 16.

MEI 27.—RA TOKOTORU (Te kakano W.).

Ihaia 6, 1 ki 11. Whkt. 1: 1 ki 9.

Ken 18. Eph. 4 1 ki 17.

(Kia mahara ki te Matakupu i te Hapa, p. 202.)

HUNE 3.—RATAPU TUATAHI I MURI I TO TE TOKOTORU (Te kakano G.).

Hohua 3, 7 ki 4.15. Hoani 14.

HUNE 10.—RATAPU 2 I MURI I TO TE TOKOTORU (G.).

Whrit. 4. Hoani 19: 1 ki 25.

Whrit. 5. Hemi 2.

HUNE 11.—TE RA O PANAPA. APOTORO. (Te kakano R.)

TE AROHA O RANGINUI KIA PAPA-TUA-NUKU.

Mo te marama o Mei ara o Te Ngahuru-ma-rua-o-Te-Hakiharatua o Te Tau 1923. Ko Matariki Te Whetu kei te arahi i enei po. Ka timata te Makariri. Nga whakaaturanga a te marama mo nga pai me nga kino enei ra e 31.

Turu, 1st, 9.0 a.m. He paki enei ra.—Tangaroa, 8th, 5.48 a.m. He ua enei ra.—Whiro, 16th, 10.8 a.m. Ka titakatakta te pai.—Tamatea, 24th, 1.55 a.m. He paki kei te haere.—30th, 4.37 p.m. He paki enei ra.

1. TUREI. Turu.—Pari tonu nga tai ata me nga tai ahiahi. He mataitai te kai.
2. WENEREI. Rakaunui.—Kei te pai nga tai mo te kai moana i te awatea.
3. TAITE. Rakau-matohi.—Kei te pai tonu nga tai i te taautanga o te ra.
4. PARAIRE. Takirau.—He te atatu tonu te kai moana. He ngawari te ata kite awatea.
5. HATAREI. Oike.—Ko te paigana kei te taautanga o te ra.
6. RATAPU.—Tua rima i muri iho o Te Aranga.
7. MANE. Korekore-piri-ki-Tangaroa.—Ka kai te tuna i te whanaketanga ki te ata.
8. TUREI. Tangaroa-a-mua.—Me hi me rau te ika i te awatea. Me hinaki te tuna.
9. WENEREI. Tangaroa-a-roto.—He aho poupou tenei. Me hi te ika.
10. TAITE. Tangaroa-kiokio.—Kua pukohu a uta. Ka hinga te ika. He ra tino pai tenei.
11. PARAIRE. Otane.—He tuna te kai hei patunga i tenei po.
12. HATAREI. Orongonui.—He ra ngawari tenei, he po tuna hoki.
13. RATAPU. I muri iho o te kakenga. Mauri.
14. MANE. Omutu.—He kino tenei ra mo nga kai o uta. Tikina i nga kai o te moana.
15. TUREI. Mutu-whenua.—He kino mo uta. Ana nga kai tikina kei tatahi i te awatea.
16. WENEREI. Whiro.—He kai moana anake hei tikinga i te taautanga o te ra.
17. TAITE. Tirea.—He ra kino tenei.
18. PARAIRE. Hoata.—He ra pai tenei, kua kitea nuitia te marama.
19. HATAREI. Oenuku.—Whakahau te mahi, he poto noa te wa pai. He po tuna tenei.
20. RATAPU o te Petekoha. Okoro.
21. MANE. Tamatea-ngana.—Kei te kaha te au o te moana.
22. TUREI. Tamatea-kani.—Kei te au tonu te moana.
23. WENEREI. Huna.—He ra kino, he huna kai.
24. TAITE. Ariroa.—He ra pai tenei mo te wero tuna.
25. PARAIRE. Maure.—I te ata ki te ahiahi he pai.
26. HATAREI. Mawharu.—Ka pai tenei ra mo te pouraka koura.
27. RATAPU o Te Tokotoru. Ohua.
28. MANE. Hotu.—Kei te ngaru te moana mo te mataitai, engari te tuna me tuku.
29. TUREI. Atua.—He ra kino tenei he whakahaehae.
30. WENEREI. Turu.—Tikina nga mataitai i te akau i mua mai o te ra poupou.
31. TAITE. Rakaunui.—Hei te ra poupou ka pari mai te tai. Tikina nga kai moana.

ME TUKU NGA WHAKAWHETAI ME NGA WHAKAMOEMITI.

Ko te tikanga kua whaiti katoa mai nga kai me nga taonga i whakatotia e te tangata kia puta mai he hua. Kua tae tenei ki te wa e tika ana kia kite iho tena i te hua o tana mahinga kai o tana mahinga kai a kua whaiti hoki ki roto i nga pataka i tenei marama. He tikanga marama rawa tenei ara te tuku whakawhetai ki te Atua mo nga manaakitanga i homai ki te ao, me whakatuputupu hoki enei tu tikanga i roto i te hunga e tupu ake nei hei taonga tuturu, kia kaua hei warewaretia te mihi ki nga manaakitanga. Tirohia te ahua o Matariki i tenei marama, ma kona hoki ka matauria ai te ahua mo nga ra o te tau kei te heke iho, ara te tu tatahi, te tu putuputu ranei. Ka wehea mai te Tau Tawhito i te wiki tuatahi o Hune, i roto i ta te Maori whakatakinga i nga ra o te tau.